

2.9.24 Logaritmické nerovnice I

Předpoklady: 2908, 2917, 2919

Pedagogická poznámka: Pokud mají studenti pracovat samostatně, budou potřebovat na všechny příklady minimálně jednu a půl vyučovací hodiny. Pokud není čas, doporučuji vynechat příklady 5 a 7. Jde o jednu z hodin, kde studenti nemohou být úspěšní, pokud se nedrží v obraze ohledně řešení nerovnic.

Pedagogická poznámka: V hodině je možné postupovat dvěma způsoby. Můžete vynechat úvodní poznámku o očekávaných problémech a pustit studenty do nerovnic. Velká většina z nich pak udělá v obou příkladech chyby. Druhou možností je, popovídat si o poznámce a pak teprve zadat příklady. Chybujících bude podstatně méně, ale zmizí efekt překvapení.

Pedagogická poznámka: V průběhu hodiny, hlavně při řešení problémů v lavicích, je třeba neustále kontrolovat, zda studenti chápou, že se neučí nic nového, ale pouze opakuji postupy z minula. Na začátku hodiny připomínám, že velká část úspěchu je právě v orientaci uvnitř příkladu, a proto není k ničemu se případně učit příklady nazpaměť.

Na co budeme muset dávat při řešení logaritmických nerovnic pozor:

- dodržování podmínek (do logaritmu nemůže na rozdíl od exponenciálních funkcí dosazovat cokoliv),
- přechod při odlogaritmovávání (logaritmická funkce může být stejně jako funkce exponenciální rostoucí i klesající).

Př. 1: Vyřeš nerovnici $\log_2(x+1) < 2$.

Podmínka: $x+1 > 0 \Rightarrow x > -1$ (do logaritmu nemůžeme dosadit cokoliv).

$$\log_2(x+1) < 2$$

$$\log_2(x+1) < \log_2 2^2$$

$\log_2(x+1) < \log_2 4$ - nerovnost logaritmu, základ větší než 1 $\Rightarrow$ můžeme odlogaritmovat.

$$(x+1) < 4$$

$$x < 3$$

Zdá se, že platí $K = (-\infty; 3)$, ale musíme zohlednit podmínky pro dosazování do logaritmu (všechna dosazovaná čísla musí být větší než -1).

$$K = (-1; 3)$$

Pedagogická poznámka: Pokud studenti potřebují na vyhodnocování podmínek číselnou osu, rozhodně jim v tom nebráním, naopak sám ji občas nabízím.

Př. 2: Vyřeš nerovnici $\log_{\frac{1}{2}}(2x-1) < -1$.

Podmínka: $2x-1 > 0 \Rightarrow x > \frac{1}{2}$ (do logaritmu nemůžeme dosadit cokoliv).

$$\log_{\frac{1}{2}}(2x-1) < -1$$

$$\log_{\frac{1}{2}}(2x-1) < \log_{\frac{1}{2}}\left(\frac{1}{2}\right)^{-1}$$

$$\log_{\frac{1}{2}}(2x-1) < \log_{\frac{1}{2}} 2 \quad - \text{nerovnost logaritmů, základ menší než } 1 \Rightarrow \text{funkce } y = \log_{\frac{1}{2}} x$$

je klesající a menší hodnoty y vyrábí z větších hodnot $x \Rightarrow$ můžeme odlogaritmovat, ale musíme obrátit nerovnost (stejná situace jako u exponenciálních nerovnic).

$$2x-1 > 2$$

$$2x > 3$$

$$x > \frac{3}{2}$$

$$K = \left(\frac{3}{2}; \infty\right)$$

Pedagogická poznámka: Pokud vynecháte úvod hodiny, naprostá většina studentů zkazí oba první příklady. V prvním zapomenou zohlednit, že logaritmus je možné určovat pouze z kladných čísel a v druhém nezohlední, že základ logaritmu je menší než 1. Myslím, že v tomto okamžiku je dobré místo připomenout, jak jsou v takových situacích užitečná obecná pravidla („výsledek obsahuje pouze to, co můžeme dosadit“, „nerovnice se nemění při úpravách reprezentovaných rostoucí funkcí). Pokud úvod prodiskutujete, bude chyb méně, více pak u druhého příkladu (během řešení prvního mnozí zapomenou, že si mají na něco dávat pozor).

Při řešení logaritmických nerovnic musíme dávat pozor na:

- **dodržení podmínek pro dosazení do logaritmu,**
- **hodnotu základu, pokud je základ logaritmu menší než 1, musíme při odlogaritmování obrátit znaménko nerovnosti.**

Př. 3: Vyřeš nerovnici $\log_3(x+2) < \log_3(3-x)$.

Podmínky: $x+2 > 0 \Rightarrow x > -2$, $3-x > 0 \Rightarrow 3 > x$.

$\log_3(x+2) < \log_3(3-x)$ - nerovnost logaritmů, základ větší než 1 $\Rightarrow$ můžeme odlogaritmovat a nemusíme otáčet nerovnost.

$$x+2 < 3-x$$

$$2x < 1$$

$$x < \frac{1}{2}, \text{ musíme splnit podmínky } x > -2, x < 3 \Rightarrow K = \left(-2; \frac{1}{2}\right).$$

Př. 4: Vyřeš nerovnici $\log_{0,5} x + \log_{0,5}(x+3) \geq 2\log_{0,5} 2$.

Podmínky: $x > 0$, $x+3 > 0 \Rightarrow x > -3$.

Mezi logaritmy je sčítání, uvnitř jsou různé výrazy $\Rightarrow$ převedeme na tvar

$$\log_{0,5} \text{výraz1} \geq \log_{0,5} \text{výraz2}$$

$$\log_{0,5} x + \log_{0,5} (x+3) \geq 2 \log_{0,5} 2$$

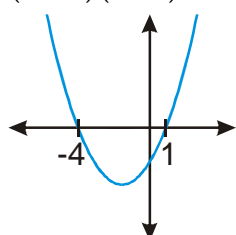
$$\log_{0,5} x(x+3) \geq \log_{0,5} 2^2$$

$\log_{0,5} x^2 + 3x \geq \log_{0,5} 4$ - nerovnost logaritmů, základ menší než 1 $\Rightarrow$ obracíme nerovnost.

$$x^2 + 3x \leq 4$$

$$x^2 + 3x - 4 \leq 0$$

$$(x+4)(x-1) \leq 0 \quad \Rightarrow \text{nulové body, grafem je „d'olík“}$$

Zdá se, že řešením je interval $\langle -4; 1 \rangle$, musíme splnit podmínky $x > 0$, $x > -3$

$$\Rightarrow K = (0; 1)$$

Př. 5: Vyřeš nerovnici $\log|x-3| < 2$.

Podmínky: $|x-3| > 0 \Rightarrow x \neq 3$.

$$\log|x-3| < 2$$

$\log|x-3| < \log 10^2$ - nerovnost logaritmů, základ větší než 1 $\Rightarrow$ zachováváme nerovnost

$|x-3| < 100$ - hledáme čísla, vzdálená od 3 o méně než 100 $\Rightarrow$ interval $(-97; 103)$

Musíme splnit podmínku $x \neq 3 \Rightarrow K = (-97; 3) \cup (3; 103)$.

Pedagogická poznámka: Někteří studenti si úlohy komplikují tím, že ještě před odstraňováním logaritmu odstraní absolutní hodnotu. Upozorněte je, že jsou tak v rozporu se zásadou KISS, protože odstranění absolutní hodnoty znamená dvojitý postup ve chvíli, kdy ještě není odstraněn logaritmus a nerovnice je sama o sobě dostatečně složitá.

Př. 6: Vyřeš nerovnici $\log_x 9 < 4$.

Podmínky: $x > 0$, $x \neq 1$.

Příklad je možné řešit dvěma způsoby.

a) pomocí definice logaritmu

$\log_x 9$ - číslo, na které musíme umocnit x , aby vyšlo 9 $\Rightarrow$ přepíšeme pravou stranu rovnice na logaritmus při základu x :

$\log_x 9 < \log_x x^4$ chceme odlogaritmovat, ale postup při odlogaritmování závisí na hodnotě základu (zda je větší nebo menší než 1), oba druhy hodnot jsou povoleny $\Rightarrow$ nemůžeme příklad vyřešit najednou, musíme rozdělit do dvou větví.

$$\log_x 9 < \log_x x^4, \quad 0 < x < 1$$

$$\log_x 9 < \log_x x^4, \quad x > 1$$

(základ logaritmu je menší než 1 $\Rightarrow$ obracíme znaménko nerovnosti)

$9 > x^4 \quad / \sqrt[4]{\quad} \quad (x > 0 \text{ kvůli podmínce v logaritmu})$

$$\sqrt[4]{9} > x$$

$$x < \sqrt{3}$$

Zdá se, že řešením je interval $(-\infty; \sqrt{3})$,

počítáme s čísly $x < 1$ a $x > 0 \Rightarrow K_1 = (0; 1)$.

(základ logaritmu je větší než 1 $\Rightarrow$ neobracíme znaménko nerovnosti)

$9 < x^4 \quad / \sqrt[4]{\quad} \quad (x > 0 \text{ kvůli podmínce v logaritmu})$

$$\sqrt[4]{9} < x$$

$$x > \sqrt{3}$$

Zdá se, že řešením je interval $(\sqrt{3}; \infty)$,

počítáme s čísly $x > 1$, taková jsou v intervalu $(\sqrt{3}; \infty)$ všechna $\Rightarrow K_2 = (\sqrt{3}; \infty)$.

$$K = K_1 \cup K_2 = (0; 1) \cup (\sqrt{3}; \infty)$$

b) pomocí vzorce na změnu základu

Nahradíme $\log_x 9$ podílem logaritmů: $\log_x 9 = \frac{\log_9 9}{\log_9 x} = \frac{1}{\log_9 x}$.

$$\log_x 9 < 4$$

$\frac{1}{\log_9 x} < 4$ potřebujeme vynásobit nerovnici číslem $\log_9 x$, které může být kladné i

záporné $\Rightarrow$ nemůžeme příklad vyřešit najednou, musíme rozdělit výpočet do dvou větví.

$$\log_9 x < 0 \Rightarrow x < 1$$

$$\frac{1}{\log_9 x} < 4 \quad / \cdot \log_9 x \text{ (násobíme záporným}$$

číslem $\Rightarrow$ obracíme nerovnost)

$$1 > 4 \log_9 x$$

$$\frac{1}{4} > \log_9 x$$

$\log_9 9^{\frac{1}{4}} > \log_9 x$ - odlogaritmuje, základ je větší než 1 $\Rightarrow$ zachováváme nerovnost.

$$\sqrt[4]{9} > x$$

$$x < \sqrt{3}$$

Zdá se, že řešením je interval $(-\infty; \sqrt{3})$,

počítáme s čísly $x < 1$ a $x > 0 \Rightarrow K_1 = (0; 1)$.

$$\log_9 x > 0 \Rightarrow x > 1$$

$$\frac{1}{\log_9 x} < 4 \quad / \cdot \log_9 x \text{ (násobíme kladným číslem}$$

$\Rightarrow$ zachováváme nerovnost)

$$1 < 4 \log_9 x$$

$$\frac{1}{4} < \log_9 x$$

$\log_9 9^{\frac{1}{4}} < \log_9 x$ - odlogaritmuje, základ je větší než 1 $\Rightarrow$ zachováváme nerovnost.

$$\sqrt[4]{9} < x$$

$$x > \sqrt{3}$$

Zdá se, že řešením je interval $(\sqrt{3}; \infty)$,

počítáme s čísly $x > 1$, taková jsou v intervalu $(\sqrt{3}; \infty)$ všechna $\Rightarrow K_2 = (\sqrt{3}; \infty)$.

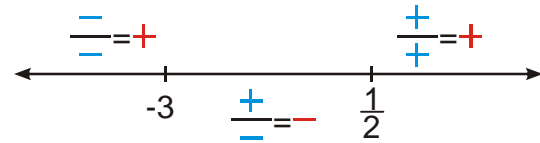
$$K = K_1 \cup K_2 = (0; 1) \cup (\sqrt{3}; \infty)$$

Pedagogická poznámka: Studenti takřka výhradně řeší předchozí nerovnici pomocí definice logaritmu. Přesto jim ukazují i druhý postup, aby viděli, že i naprosto jinou cestou se dostaneme ke stejnému výsledku a dělení na intervaly, které se objeví při odlogaritmování kvůli různým hodnotám základů, se ukáže i při jiném postupu na jiném místě z jiných důvodů, ale s naprosto stejnými důsledky.

Př. 7: Vyřeš nerovnici $\log_{0,5} \frac{x+3}{2x-1} \leq 0$.

Podmínky: $\frac{x+3}{2x-1} > 0 \Rightarrow$ řešíme nerovnici v podílovém tvaru.

Nulové body: $x+3=0 \Rightarrow x=-3$, $2x-1=0 \Rightarrow x=\frac{1}{2}$.

$$x \in (-\infty; -3) \cup \left(\frac{1}{2}; \infty\right)$$

Převědeme nerovnici na tvar $\log_{0,5} \text{výraz1} \geq \log_{0,5} \text{výraz2}$.

$$\log_{0,5} \frac{x+3}{2x-1} \leq 0$$

$\log_{0,5} \frac{x+3}{2x-1} \leq \log_{0,5} 1$ - odlogaritmuje, základ je menší než 1 $\Rightarrow$ obracíme nerovnost.

$\frac{x+3}{2x-1} \geq 1$ potřebujeme nerovnost vynásobit výrazem $(2x-1)$, který může být kladný i záporný $\Rightarrow$ musíme rozdělit výpočet.

$x < \frac{1}{2} \Rightarrow$ násobíme záporným číslem $\Rightarrow$

obracíme nerovnost.

$$x+3 \leq 2x-1$$

$$4 \leq x$$

Zdá se, že řešením je interval $\langle 4; \infty \rangle$, počítáme

s čísly $x < \frac{1}{2} \Rightarrow K_1 = \emptyset$.

$x > \frac{1}{2} \Rightarrow$ násobíme kladným číslem $\Rightarrow$

nerovnost zachováváme.

$$x+3 \geq 2x-1$$

$$4 \geq x$$

Zdá se, že řešením je interval $(-\infty; 4]$, počítáme

s čísly $x > \frac{1}{2} \Rightarrow K_2 = \left(\frac{1}{2}; 4\right]$.

$$K = K_1 \cup K_2 = \left(\frac{1}{2}; 4\right]$$

Př. 8: Petáková:

strana 38/cvičení 29 b) d) f)

strana 38/cvičení 30 c) e)

strana 38/cvičení 31 c)

strana 38/cvičení 34 a)

strana 38/cvičení 37 d) g)

Shrnutí: Při řešení logaritmických nerovnic musíme kromě hodnoty základu dávat pozor i na definiční obory výrazů, ze kterých logaritmus počítáme.